

5171, 26 Rebiülevvel 1207; BA, Cevdet-Belediye, nr. 2291, 28 Zilkade 1210; BA, Cevdet-Maarif, nr. 2938, 15 Şâban 1210; nr. 5481, 27 Şâban 1216; Mustafa Cezar, "Sanatta Batıya Açılış Döneminde Mimarlar", 9. Milletlerarası Türk Sanatları Kongresi, Bildiriler, Ankara 1995, I, 479-488; Ahmet Vefa Çobanoğlu, "Osmanlı'da Baş Mimarlar", Türk Dünyası Kültür Atlası: Osmanlı Dönemi, İstanbul 2002, IV, 250-326; a.mlf., "Mehmed Arif Ağa", Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi, İstanbul 1999, I, 106-107; Şerafettin Turan, "Osmanlı Teşkilâtında Hassa Mimarları", TAD, I/1 (1964), s. 157-200.

SELMAN CAN

MEHMED ÂRİF BEY

(1845-1897)

Türk hukukçusu ve yazar.

29 Mart 1845'te Erzurum'da doğdu. Karacehennem İbrâhim Paşa'nın yeğeni Asâkir-i Nizâmiyye-i Şâhâne topçu miralaylarından Hacı Ömer Bey'in oğludur. Tahsilini Erzurum'da tamamladı. Arapça, Farsça, coğrafya ve hesap okudu. Ağustos 1861'de Dördüncü Ordu Meclisi Tahrirat Odası'na mülâzim oldu. Bir yıl sonra ordu merkezi Erzincan'a nakledilince Erzurum eyaleti tahrirat odasına geçti. 14 Aralık 1865'te Erzurum vilâyeti meclis-i temyiz-i hukuk başkâtibetine tayin edilip de meclisin lağvı üzerine 13 Mart 1867'de yeni oluşturulan meclis-i deâvî başkâtibetine ve ertesi yıl meclis sorgu hâkimliğine getirildi. 9 Eylül 1869 tarihinde dîvân-ı temyiz-i vilâyet başkâtibetine tayin edildi. Yaklaşan 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı için hazırlık yapılırken mahkeme reisi Nâfiz Paşa ile birlikte biri medreselerdeki öğrencilerden oluşan gönüllü iki tabur askerin teşkil edilmesine yardımcı oldu ve Milliye Taburu'nda sağ kol ağası olarak bilfiil görev aldı. Anadolu ordusu başkumandanı Gazi Ahmed Muhtar Paşa'nın Erzurum'a gelmesi ve Ârif Bey'e kendisinin mühimme başkâtipliğini teklif etmesi üzerine 13 Nisan 1877'de temyiz başkâtipliği uhdesinde kalmak üzere bu göreve getirildi. Savaş esnasında ve daha sonra Çekmece ve Çatalca'daki ordu merkezinde paşanın hizmetinde bulundu.

Savaşın ardından 30 Nisan 1878 tarihinde dîvân-ı temyiz-i vilâyet başkâtibetinden İstanbul Temyiz Mahkemesi Hukuk Dairesi zabıt kâtipliğine geçti. Ancak Girit'te ihtilâl patlak verince yine Gazi Ahmed Muhtar Paşa'nın maiyetinde oluşan heyetin yazı işleri başkâtipliğine getirildi. Osmanlı Devleti ile Yunanistan arasında

Preveze'de başlayan sınır görüşmeleri için kurulan tashih-i hudûd komisyonuna birinci delege tayin edilen Ahmed Muhtar Paşa'nın yanında hizmete devam etti. Görüşmeler sona erince eski vazifesi olan zabıt kâtipliğine döndü. Ancak aradan bir ay bile geçmeden 13 Mayıs 1879'da iki görevi birden ifa etmek üzere başkâtiplik ilâvesiyle adliye encümeni mümeyyizliğine getirildi. 13 Haziran 1880'de İstanbul Bidâyet Mahkemesi savcılığına, 14 Mayıs 1881'de aynı mahkemenin birinci hukuk dairesi üyeliğine tayin edildi.

24 Eylül 1883 tarihinde İstanbul İstinaf Mahkemesi üyeliğine getirildi, bir ay sonra da Kastamonu vilâyeti adliye müfettişliğine gönderildi. 22 Aralık 1885'te müfettişlik uhdesinde olduğu halde, Mısır fevkalâde komiserliğine tayin edilen Gazi Ahmed Muhtar Paşa'nın birinci kâtipliğiyle Mısır'a yollandı. 1893'te Avrupa'ya giden Ârif Bey, 1896'da Mısır'daki görevi esnasında hastalanarak tedavi görmek üzere İstanbul'a döndü, 14 Temmuz 1897'de İstanbul Heybeliada'da mide kanserinden öldü. Mezarı İstanbul'da Merkez Efendi Dergâhı hazîresindedir. Beraber çalıştığı Kastamonu Valisi Abdurrahman Paşa Ârif Bey'in doğru, sebatkâr, bilgili ve ehliyetli bir kişi olduğunu söylemektedir. Bu bilgiler Adliye Nâzırı Server Paşa tarafından da doğrulanmaktadır. Oğulları Celâleddin Ârif ve Necmeddin Ârif beylerin belirttiğine göre İslâm felsefesi ve ahlâk konularıyla da ilgilenen Mehmed Ârif Bey mütevazî, dindar ve iyi huylu bir insandı. 1870'te sâlise, 1877'de sâniye sınıf-ı mütemâyizi, 26 Şubat 1885'te ülâ sınıf-ı sâni, 15 Nisan 1888'de ülâ sınıf-ı evvelî rütbeleriyle ödüllendirilen Mehmed Ârif Bey'e ayrıca 1877'de dördüncü rütbeden nişân-ı Âlî-i Osmânî ile 1891'de de ikinci rütbeden Mecîdî nişanı verilmiştir.

Mehmed
Ârif Bey

Eserleri. 1. *Binbir Hadis*. Müellif, Montesquieu'nün *Kanunların Ruhunu* adlı eserinde yer alan, "Her kavim lâîk olduğu hükûmeti bulur" sözünün çok daha önce Hz. Peygamber tarafından, "Bulunduğunuz duruma göre idare edilirsiniz" hadisiyle ifade edildiğini belirterek bu bakış açısıyla Süyûtî'nin *el-Câmi'u's-şâgîr*'inden seçmiş olduğu hadisleri eserinde şerh eder. Kitabın önsözünde Batı kültürünün, özellikle bu kültürün Volter, Rousseau ve Montesquieu gibi temsilcilerinin abartılı bir şekilde yeni nesillere tanıtıldığını söyleyerek buna karşı çıkmakta ve bizim kültürümüzde de değerli müelliflerin ve eserlerin bulunduğunu belirtmektedir. Eser biri hicrî 1319 (1901), diğeri rûmî 1325'te (1909) olmak üzere iki defa Kahire'de, Abdürreşid İbrâhim tarafından Tatarca'ya yapılan tercümesi Petersburg'da ve 1959, 1966 ve 1975 yıllarında sadeleştirilerek İstanbul'da basılmıştır. 2. *Başımıza Gelenler*. Mehmed Ârif Bey'in Gazi Ahmed Muhtar Paşa'nın maiyetinde bulunduğu sırada 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nın Anadolu'da cereyan eden kısmının bütün safhalarını ve askerinin durumunu anlattığı eser oğulları tarafından 1321'de (1903) Mısır'da ve 1328'de (1910) İstanbul'da yayımlanmış, ayrıca sadeleştirilerek 1972 ve 1976'da yine İstanbul'da basılmıştır. Yer yer merkezden gelen emirlerle ordugâhtan merkeze gönderilen yazıların da kaydedildiği eser bu yönüyle de önem taşımakta, kitabın sonunda ayrıca müellifin Mısır'daki görevine ait hatıraları yer almaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, İrade-Dahiliye, 36/S 1312; BA, *Sicill-i Ahvâl Defterleri*, nr. 10, s. 155; Mehmed Ârif, *Başımıza Gelenler*, Kahire 1321, s. 1-6; a.e. (haz. M. Ertuğrul Düzdağ), İstanbul, ts. (Tercüman 1001 Temel Eser), I, 25-29, 45-56; a.mlf., *Binbir Hadis*, Kahire 1325, s. 1-10; a.e., İstanbul 1959, s. 3-11; a.mlf., *Hadisleri Anlamada Toplumsal Boyut: Bin Bir Hadis-i Şerif Şerhi'nden Seçme Kırk Hadis* (haz. İbrahim Hatipoğlu), İstanbul 2000, s. 19-24; Gövsa, *Türk Meşhurları*, s. 44; M. Orhan Bayrak, *Osmanlı Tarihi Yazarları*, İstanbul 1982, s. 146-148; "Mehmed Ârif Bey", TDEA, VI, 197.

ALİ AKYILDIZ

MEHMED ÂRİF EFENDİ, Dürrîzâde

(bk. DÜRRÎZÂDE MEHMED ÂRİF EFENDİ).

MEHMED ÂRİF EFENDİ, Meşrepzâde

(bk. ÂRİF EFENDİ, Meşrepzâde).